

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تأثیر تلفن همراه بر بحران هویت فرهنگی جوانان

مؤلفین
هانیه شفیعی راد
حدیث فتاحی

ویراستار
فائزه خسروی

انتشارات فرزندگان دانشگاه

۱۳۹۸

سرشناسه	: شفيعی راد، هانيه، ۱۳۷۶ -
عنوان و نام پديدآور	: تاثير تلفن همراه بر بحران هويت فرهنگي جوانان / مولفين هانيه شفيعی راد، حديث فتاحی؛ ويراستار فائزه خسروی.
مشخصات نشر	: تهران: فرزنانگان دانشگاه، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهري	: ۱۰۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۳۸-۶۴-۰
وضعيت فهرست نویسی	: فيبيا
موضوع	: تلفن همراه -- ايران -- جنبه‌های اجتماعي
موضوع	: Cell phones -- Social aspects -- Iran
موضوع	: تلفن همراه -- جنبه‌های اجتماعي
موضوع	: Cell phones -- Social aspects
شناسه افزوده	: فتاحی، حديث، ۱۳۷۵ -
رده بندی کنگره	: ۹۷۱۵HE
رده بندی ديویی	: ۴۸۳۳/۳۰۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۷۷۴۰۱۹

انتشارات فرزنانگان دانشگاه

تاثير تلفن همراه بر بحران هويت فرهنگي جوانان

تأليف: هانيه شفيعی راد - حديث فتاحی

ويراستار: فائزه خسروی

ناشر: فرزنانگان دانشگاه

ناظر فني: محسن فاضلي

نوبت چاپ: اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قيمت: ۲۸۰۰۰ تومان

شابک: 978-622-6538-64-0

مرکز پخش: تهران، ميدان انقلاب، خ منيری جاويد، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۹۵۱۹ مرکز پخش قانون يار

فهرست مطالب

بخش اول	۱۳
ارتباط و ارتباطات	۱۳
بخش دوم	۲۳
شناخت تلفن همراه و اثرات فرهنگی آن در جامعه	۲۳
بخش سوم	۶۳
ارتباط دو سویه فرهنگ و تلفن همراه به عنوان یک فن آوری	۶۳
بخش چهارم	۶۹
کاربرد نظریه های ارتباطی	۶۹
بخش پنجم	۸۵
بررسی نظر کارشناسان در رابطه با ارتباطات و اطلاعات	۸۵
فصل ششم	۹۳
نتیجه گیری نهایی	۹۳
پیشنهادات مولفین	۹۹
منابع و مآخذ	۱۰۳

پیشگفتار

با توسعه خدمات تلفن همراه در ایران و افزایش تعداد اپراتورهای مختلف، مسایل اجتماعی و فرهنگی جدیدی گریبانگیر جامعه شده است. با توجه به بنیان های ارزشی تلفن همراه می توان گفت این وسیله ارتباطی دارای جنبه های تخریبی و یا سازندگی گوناگونی در جامعه است که مثبت و یا منفی بودن آن به نوعی به تاثیر متقابل میزان غلبه و ورود اطلاعات از طریق این ابزار، ارتباط پیدا می کند. این در حالیست هم اکنون شمار کاربران تلفن همراه در کشور به بیش از ۴۶ میلیون نفر رسیده است که این رقم به عنوان یکی از مهمترین دستاوردهای دولت نهم به حساب می آید. بدون شک نباید از افزایش برق آسای شمار مشترکان در کشور بی تفاوت عبور کرد و باید آن را روزنه امیدی دانست برای ورود جامعه ایرانی به دنیای ارتباطات و فناوری اطلاعات، اما افزایش کمی این وسیله ارتباطی بدون توجه به هیچ زمینه فرهنگی جامعه، می تواند خود سرچشمه بسیاری از آسیب های فرهنگی و اجتماعی به حساب آید که به طور مستقیم یا غیر مستقیم زندگی شخصی و اجتماعی تمامی افراد را مورد تهدید قرار می دهد. در همین حال امروزه به دلیل پیچیدگی های گسترده روابط اجتماعی و اداری باید استفاده از تلفن همراه را به عنوان یکی از محبوب ترین ابزار ارتباطی مغتنم شمرد و از فرصت هایی که توسط آن ایجاد می شود استفاده کرده و برای تهدید های آن چاره ای بیندیشیم. البته نباید فراموش کرد که هر فناوری جدیدی که پا به عرصه ظهور می گذارد از نظام باورها و عقاید و فرهنگ افراد یک جامعه فاصله دارد و ظهور تلفن همراه در کشور ما نیز از این امر مستثنی نبوده به همین دلیل در زمینه چگونگی تطبیق آن با نظام های انسانی باید سعی شود نوعی آشتی بین لجام گسیختگی فناوری و اصالت فرهنگی و باورهای جامعه ایجاد کرد و این فرایند آشتی در واقع همان فرهنگ سازی است که می بایست در کشور ما نیز شکل بگیرد. این درحالیست که وظیفه خطیر فرهنگ سازی نه تنها به عنوان وظیفه عمومی تمامی سازمان و نهادها مربوطه محسوب می شود، بلکه تک تک افراد جامعه به صورت خود جوش باید در زمینه ارتقاء فرهنگ استفاده از این وسیله ارتباطی گام برداشته و اقداماتی را انجام دهند. اگرچه متأسفانه ما همیشه در زمینه فرهنگ سازی استفاده از ابزار های نوین تاخیر داریم و پس از فراگیر شدن آنها و ظهور آثار مثبت و منفی این ابزارها در جهت

فرهنگ سازی اقداماتی انجام می دهیم. اما در هر حال راهکار های واکنش‌دهنده کردن جامعه در قبال فن آوری های روز باید صورت گیرد و تاخیر در این اقدام بهتر از به فراموشی سپردن آن تحت هر شرایطی است. امروزه دیگر گریزی از فناوری های نوین نیست اما مسئله ای که در این میان مطرح می شود این است که تکنولوژی ها جز فواید مرتبط با خود آسیب هایی را نیز به دنبال دارند. تلفن همراه نیز به عنوان یکی از پدیده های نو ظهور عصر دیجیتال و الکترونیک از این امر مستثنی نیست. خصوصا که در دهه اخیر به شدت جای خود را در میان افراد خانواده و بویژه جوانان باز نموده است. این وسیله ارتباطی نیز مانند سایر فناوری های نوین چون ماهواره و اینترنت علاوه بر داشتن جنبه های بسیار مثبت دارای آثار منفی و ضد اخلاقی است که چشم پوشی اثرات منفی استفاده از این وسیله می تواند عواقب جبران ناپذیری به دنبال داشته باشد. این درحالیست که به دلیل توسعه سرویس های این وسیله و چند رسانه ای شدن تلفن های همراه نسل جدید که شامل دوربینهای عکاسی و فیلمبرداری و سیستم بولوتوث هستند، آثار مثبت و منفی این فناوری جدید دائما در حال گسترش و پیچیده شدن است. ضمنا با توجه به رشد روز افزون فناوریها احتمال اینکه تلفن های همراه در آینده مجهر به قابلیت های جدید و پیشرفته تر دیگری شود دور از ذهن و غیر قابل پیش بینی نیست به گونه ای که با فعال شدن سرویس خدمات رادیویی بسته های اطلاعاتی تلفن همراه، پرداختهای بانکی (موبایل بانکینگ) از طریق این وسیله ارتباطی، دسترسی به اطلاعات از طریق ارتباط با شبکه جهانی اینترنت از مصادیق بارز استفاده از این وسیله ارتباطی است که خود به نوعی در تغییر رفتار فردی و جمعی افراد جامعه تاثیر گذار است و استفاده دائمی از تلفن همراه و تبدیل این وسیله به ابزاری برای امور روزمره، الگوهای جدیدی در رفتارهای اجتماعی پدید می آورد. از سویی دیگر در فرهنگ ما معمولا مرسوم است که هر حرفی را که نمی توان رودر رو و به صورت حضوری به دیگری گفت از طریق تماس تلفنی بیان می شود که این حرکت به عنوان یک ضعف فرهنگی مطرح است که سهولت و فراگیری استفاده از تلفن همراه بر شدت این رفتار می افزاید. استفاده از این وسیله ارتباطی در مکان های عمومی مسئله دیگری است که غالبا باعث آزار و اذیت سایر افراد می شود و گاهی اعتراض افراد را بر می انگیزد. صدای زنگ نامناسب، صحبت یکباره و با صدای بلند و ... اغلب رنجش دیگران را موجب می شود و در قالب یک ناهنجاری رفتاری قابل بحث و بررسی است. از سویی دیگر استفاده بیش

از اندازه و غیر ضروری از تلفن همراه برای کاربر استرس و پریشانی ذهنی پدید می‌آورد. این اختلالات به حدی است که نوعی بیماری روانی و عصبی براساس آن تعریف شده است. همچنین ارسال بیش از اندازه پیام کوتاه نیز نوعی وسواس و اختلال ذهنی به دنبال دارد که متأسفانه نزد کاربران نوجوان ایرانی بسیار رایج شده، همچنین ارسال پیام‌های تبلیغاتی به مشترکان در ساعات مختلف شبانه روز از دیگر مواردی است که تا کنون سبب اعتراض بسیاری از افراد شده است. تلفن همراه به عنوان یک وسیله الکترونیکی امکانات مجازی در اختیار کاربران قرار می‌دهد که به راحتی می‌تواند به ابزاری برای سوءاستفاده تبدیل شود به طوری که این کاربردهای نادرست در حوزه‌های متنوعی رخ می‌دهد و تلاش برای ایجاد ممانعت‌های قانونی، قضایی، اخلاقی یا اجتماعی در برابر آنها راه به جایی نمی‌برد. گویا فرصت‌هایی که فناوری برای سوءاستفاده پیش‌روی متخلفان قرار می‌دهد همواره یک گام از قوانین بازدارنده جلوتر است. مهم‌ترین تجربه جامعه ما در این حوزه مربوط به سوءاستفاده از گوشی‌های تلفن همراه دوربین‌دار می‌شود که به فاش کردن و اشاعه مسائلی شخصی افراد پرداخته که در عرف و اخلاق جمعی، جزو حریم خصوصی به حساب می‌آیند. به همین منظور این کتاب به بررسی این عوامل پرداخته و در صدد ارائه راه حل مناسب است. تا شاید با کمک به نهادهای مسوول و مرتبط، بتواند گامی در جهت ساماندهی و جهت دهی این چالش‌های اجتماعی بردارد. تلفن همراه امروزه به بخشی از هویت افراد تبدیل شده است، بویژه نوجوانان و جوان‌ترها که شخصی و خصوصی بودن خط تماس و محتویات حافظه گوشی را نمادی از استقلال می‌دانند. در حقیقت امروزه گوشی تلفن همراه آرشویی قوی و منحصر به فردی است که دانسته‌ها، توانایی ارتباطی و دسترسی فرد را به اطلاعات به روز آشکار می‌کند. شکی نیست که استفاده از تلفن همراه یا همان موبایل در مقطعی از زمان، شیوه‌ای برای پز دادن و نوعی مد محسوب می‌شد؛ اما امروزه کاربرد عمومی آن میان اقشار مختلف، باعث شده که موبایل از یک وسیله تجملی و شاخص به ابزاری کارآمد و ضروری برای امور روزمره تبدیل شود. به همین دلیل دیگر جنبه‌های مدگونه و نوآورانه این کالای ارتباطی را در مدل‌های جدید گوشی‌های تلفن همراه و برخی کاربردهای پیشرفته آن جستجو کرد. در همین حال تغییر نگرش کاربران در سطح جهان و روی آوردن به استفاده از ابزارهای هوشمند در حالی بصورت بالفعل درآمده که دیگر خیل عظیمی از کاربران به تلفن همراه تنها به چشم

یک وسیله برای رد و بدل کردن مکالمه نگاه نمی کنند و از آن استفاده های بسیار موثر در جهت پیشرفت امور روزانه خود دارند. این درحالیست که شاهد هستیم در کشور ما فراگیر شدن تلفن همراه به عنوان جز جدایی ناپذیر هر زندگی، کاربران ایرانی تشنه برخورداری از فناوری های نوین را خواه ناخواه به سمتی متفاوت از اهداف اولیه این ابزار دیجیتال کوچک سوق داده است. آنچه که در این میان لزوم بررسی نقش موبایل را بر فرهنگ ارتباطی کاربران ایرانی پررنگ تر می کند به ابعاد ورود این کالای وارداتی به کشور بر می گردد و خلا فرهنگی آن را قبل از نهادینه شدن بر ما آشکار می سازد. کاربردهای ناصحیح و صحیح سرویس هایی مانند بلوتوث، اینترنت، مکالمه ویدیویی دیگر قابلیت های این وسیله ارتباطی، تلاش برای تغییر دیدگاه کاربران ایرانی را در این زمینه ضروری تر می سازد. معضلات مختلف در استفاده گسترده از موبایل در بسیاری از ابعاد زندگی در جامعه کنونی بر ضرورت نگاه متفاوت بر فرهنگ استفاده از این وسیله ارتباطی صحه می گذارد و تلاش برای تغییر نگرش اقشار مختلف در این باره را پررنگ تر می کند. تلفن همراه از آن جمله کالاهای وارداتی است که نه تنها قبل از ورود به کشور هیچگونه ابزار فرهنگی برای آن در نظر گرفته نشد بلکه سریعتر از آنچه که به نظر می رسید همه گیر شد و شاید همین مساله باعث گشت که همچنان برای استفاده از آن هیچ نوع مدیریت فرهنگی صورت نگیرد. حال در این برهه از زمان که موبایل ۸۰ درصد خانوارهای شهری و ۵۱ درصد خانوار روستایی را درگیر خود کرده، تغییر و نگرش در فرهنگی که جامعه در استفاده از این کالا به آن سمت سوق پیدا کرده است بسیار قابل اهمیت می باشد. فضای فعلی جامعه در استفاده از تلفن همراه همان طور که جای مباحثات و رضایتمندی دارد در پاره ای اوقات نیز نگرانی هایی را به وجود می آورد که بازبینی و نگرش دوباره برای استفاده از این وسیله پر کاربرد و عادی شده را ضروری می سازد. اعتیاد، کاهش مهارت های ارتباطی و سوء استفاده های رفتاری همچون مزاحمت های تلفنی تنها بخش کوچکی از مضراتی است که موبایل بدون فرهنگ وارد جامعه ما کرده است و شاید در درجه اول بتوان مسئولان جامعه را از این بابت مقصر قلمداد کرد. در این عرصه متولیان امور فرهنگی کشور هم باید فعالتر در زمینه استفاده از تلفن همراه وارد شده تا فرهنگ استفاده سالم از این فناوری در کشور تقویت شده و تا حد مقدور، از بروز مشکلات ناشی از استفاده تلفن همراه در جامعه جلوگیری شود. عصر امروز عصر ارتباطات است. به جرات می توان گفت که در این

دوران کیفیت زندگی هر کس بستگی شدیدی به کیفیت ارتباطات او دارد و در این برهه از زمان دیگر جایی برای گوشه نشین‌ها و انزوا طلبی‌ها نیست. دوران جدید که به عصر اطلاعات و دانایی معروف شده، نویددهنده جهانی نو با شیوه‌های نوین به کارگیری اطلاعات و دانش است. در دهه اخیر فناوری اطلاعات علاوه بر خودکارسازی ادارات و توسعه ادارات بی‌کاغذ، سازمانهای مجازی، سازمانهای دیجیتالی، تجارت الکترونیکی، بانکداری الکترونیکی، شهر الکترونیکی و دولت الکترونیکی، مفاهیمی از قبیل مدیریت دانایی و منابع اطلاعاتی و فراتر از همه زندگی الکترونیکی را بیش از پیش مطرح و قابل دستیابی ساخته است. دلیل نامگذاری این عصر به "ارتباطات" نقش صنعت ارتباطات و فناوری اطلاعات در زندگی افراد در هزاره سوم است. چرا که هم اکنون گذران زندگی و رسیدگی به امور شخصی و کاری بدون دخالت مستقیم و غیر مستقیم ارتباطات و فناوری اطلاعات ممکن نیست. در این راستا نباید نقش تلفن همراه را به عنوان یکی از پرکاربردترین ابزارهای عصر ارتباطات و اطلاعات فراموش کرد. امروزه نفوذ تلفن همراه در زندگی کاربران اجتماعی تا جایی راه پیدا کرده که تاحد بالایی فرهنگ ارتباطی جامعه را دستخوش تغییرات نموده است. این وسیله ارتباطی با قابلیت‌ها و امکانات خود به عنوان دروازه ورود دنیای مجازی به کار می‌رود، تا جایی که معنای ارتباط و ارتباطات را نسبت به گذشته تغییر داده است. در این بین توجه به تاثیرات این وسیله ارتباطی در زندگی فردی و اجتماعی افراد و ایجاد بسترهای فرهنگی استفاده از تلفن همراه در این عصر از جمله اقداماتی است که باید پیش از پیش به آن پرداخته شود و مورد توجه قرار گیرد. چرا در آینده نه چندان دور باید درانتظار جایگزینی دولت موبایل به جای دولت الکترونیک باشیم و بدون ایجاد پیوست‌ها و پیش زمینه های فرهنگی وقوع چالش‌ها و مشکلات مرتبط با این وسیله ارتباطی در جامعه اتفاقی دور از ذهن نخواهد بود.

بخش اول

ارتباط و ارتباطات

ویژگی مهم قرن بیستم سرعت بی سابقه تحولات بود. و آخرین نامی که به این قرن داده شده است "عصر ارتباطات" می باشد و این نام برگرفته از امکانات عظیم وسایل ارتباط جمعی ، رایانه های متنوع ، شبکه های انفورماتیک و بزرگراه های اطلاعاتی بود. عصر ما "عصر ارتباطات" است؛ در اطراف ما انفجاری از امکانات ارتباطی رخ میدهد که ما نسبت به آن اغلب نقش نظاره گر داریم . تحولات و انقلابات این عصر به سادگی تحولات قرون گذشته نیست چرا که در این عصر تحولات در گستره های متنوع فضا و زمان رخ می دهد انقلاب ارتباطات فراگیر شده و از اندیشه بشر نیز فراتر رفته است ؛ در سایه چنین تحولاتی ابعاد زمان و فضا ارزش های کهن خود را از دست می دهند. انقلاب ارتباطات که با کشف تلگراف آغاز شد در ابتدا شتاب اندکی داشت ولی با ورود رادیو و سپس تلویزیون به عرصه زندگی بشر، آهنگ این انقلاب شتاب تندتری به خود می گیرد و با شبکه های بزرگ اطلاع رسانی رایانه ای مانند اینترنت تقریباً دسترسی به هر گونه اطلاعاتی امکان پذیر شده است. (صبری، ۱۳۸۴، ۹۱) واژه ارتباطات از ریشه لاتین "communis" به معنای اشتراک گرفته شده است این کلمه در زبان فارسی به صورت مصدر عربی باب افتعال به کار می رود که در لغت به معنای پیوند دادن و ربط دادن و به صورت اسم مصدر به معنای بستگی، پیوند، پیوستگی و رابطه کاربرد دارد. (فرهنگ معین، ۱۳۴۲)..

پژوهشگران ارتباطات، میان واژه ارتباطات به معنای مفرد^۱ و واژه جمع^۲ تفاوت قائل اند. کلمه ارتباطات به صورت جمع، در علوم ارتباطات به معنای مطالعه پیرامون ابزار و لوازم فنی این پدیده به کار می رود. حال آنکه معنای این واژه به صورت مفرد، بیانگر فرایندی است که در آن پیام از پیام دهنده به پیام گیرنده منتقل می شود. و به عبارتی دیگر به گردش پیام بین فرستنده و گیرنده پیام مربوط می شود. (دادگران، ۱۳۸۱، ۱۵) اما مفهوم ارتباط در دوائر المعارف فیشر چنین تعریف شده است "ارتباط در مفهوم گسترده آن برای بیان هر نوع انتقال اطلاعات به کار می رود" در یک مفهوم دقیقتر، انسان از مفهوم ارتباطات، یک جریان دو سویه تفهیم و تفاهم میان دو موجود زنده را درک می کند. ارتباط بین دو انسان، نوعی رفتار اجتماعی است که مفهوم "فاعلیت" یک قطب تا فهم و احساس و رفتار قطب دیگر گسترده است. ارتباطات نوع خاصی از رفتار اجتماعی یا رفتار متقابل است که طی آن مفهوم مورد نظر مستقیماً به کمک علامات مختص به موضوع، به گیرنده منتقل می شود. (اشتاینباخ، ۱۳۶۸، ۵۵) ارتباطات، جمع ارتباط است و هر نوع برخورد بین دو موجود یا پدیده که منجر به اشتراک، همبستگی، واکنش و مبادله پیام شود ارتباط نام دارد و ممکن است بین دو فرد، دو نظام، دو جامعه، یک فرد و یک جامعه، یک فرد با ماشین، یک فرد با حیوان و حتی حیوان با حیوان اتفاق افتد. از ارتباط تعاریف مختلفی شده است، اما بهترین تعریف ارتباط متعلق به چارلز کولی است که در کتاب معروف خود به نام سازمان اجتماعی چنین تعریف می کند:

ارتباط فرایندی است که روابط انسانی بر اساس و به وسیله آن به وجود می آید و تمام مظاهر فکری و انتقال و حفظ آن ها در مکان و زمان بر پایه آن توسعه می یابد. ارتباطات حالات چهره، رفتارها، حرکات، طنین صدا، کلمات، نوشته، چاپ، راه آهن، تلگراف، تلفن و تمام وسایلی را در بر می گیرد که در راه غلبه بر مکان و زمان ساخته شده اند. اما ارتباطات صرفاً به این مورد ختم نمی شود؛ فرهنگ، سیاست، اقتصاد و... تحت تاثیر ارتباطات هستند؛ مثلاً ارتباطات انسانی با مجموعه ای از فرایندهای دقیق و ظریف به صورت کلامی و غیر کلامی موجب می شود مردم با هم تعامل داشته باشند، فرهنگ و شیوه های زندگی خود را حفظ کنند و از این طریق رفتار

¹ Communication

² Communications

دیگران را کنترل کنند. (معمد نژاد، ۱۳۵۸، ۳۸) این درحالیست که جیمز دبلیو. کری عقیده دارد که ارتباطات فقط به مفهوم جابه جایی اطلاعات نیست. او با تاکید بر رابطه دو واژه "ارتباط" و جامعه تعریف خود را از ارتباطات به گونه ای گسترش می دهد که حتی روابط بین تک تک افراد جامعه و به معنای دیگر، فرهنگ را در بر می گیرد.

هدف ارتباط :

ارتباط برای دستیابی به یکی از اهداف زیر برقرار می شود:

- * خبر دادن، مطلع کردن
- * آموزش دادن
- * تفریح و سرگرمی
- * گسترش و توسعه رابطه موجود

۱-۱-۲ فرهنگ چیست؟

فرهنگ "کولتور"^۱ ابتدا در تمدن اروپایی به عنوان واژه ای برای کشف نظام های روابط انسانی و کنجکاوای درباره شیوه زندگی مردمان و... به کار می رفت. واژه کولتور که از ریشه لاتینی گرفته شده است در اصل به معنای کشت و کار و پرورش بوده و نخستین بار به مفهوم کنونی در زبان آلمانی به کار گرفته شده است. واژه فرهنگ در زبان فارسی از واژه های کهنی است که تنها در متن های نثر فارسی دری بلکه در نوشته های بازمانده از زبان پهلوی نیز فراوان یافت می شود. همچنین از مصدر آن یعنی "فرهیختن" عبارت و واژه های گوناگونی داریم. فرهیختن به معنای ادب و هنر و علم آموختن با آموزاندن بوده است. فرهنگ در اصل به معنای ادب و علم و هر آنچه که در رده های شایستگی های اخلاقی و هنروری جای دارد. امروزه واژه فرهنگ در زبان فارسی به معنای آموزش و پرورش در برابر **education** نهشته است. از سوی دیگر، علم دانش و عقل و ادب و بزرگی و سنجیدگی از تعریف های قدیمی فرهنگ است. (فصلنامه هنر، ۱۳۶۵، ۹) تای لر

¹ cultur

فرهنگ را در معنی دانش و عقاید و هنرهای اخلاق و رسوم و سایر یافته های اجتماعی انسان به کار می برد. اما در عصر ما بر ابزارها و رسوم معتقدات و علوم و هنرها و سازمان های اجتماعی دلالت می کند. رالف لیتون فرهنگ را ترکیبی از رفتار مکتب می داند که بوسیله اعضای جامعه معینی از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود و میان افراد مشترک است. به نظر ادوارد ساپیر فرهنگ عبارت است از نظامی از رفتارها که جامعه بر افراد تحمیل می کند و در عین حال نظامی ارتباطی است که جامعه بین افراد بر قرار می کند. انسان بوسیله فرهنگ جامعه خود، موجودی اجتماعی می شود، با مردم پیرامون خود از هزاران جهت هماهنگی می یابد و از مردم جامعه های دیگر از صد جهت متفاوت می شود. (اگ برن و نیم کوف، ۱۳۵۷، ۹) با تامل در تعاریف متفاوت فرهنگ می توان آن را به شکل زیر خلاصه کرد: فرهنگ مجموعه اندیشه و معارف، آداب و رسوم، ارزش ها و هنجارهای اجتماعی، خط و زبان و آیین و همه آثار معنوی هر قوم و ملت است که از هر نسل به نسل دیگر منتقل می شود که از این رهگذر فرهنگ های ملی شکل می گیرد. بین فرهنگ های اقوام مختلف تفاوت هایی به چشم می خورد و انواع فرهنگ به وجود می آید، فرهنگ آسیایی، فرهنگ اروپایی، فرهنگ آریایی، فرهنگ سامی، فرهنگ ژرمن، فرهنگ هندی، فرهنگ ایرانی، فرهنگ یونانی، و... اگرچه در حال حاضر تحت تاثیر ابزارهای فن آورانه یک فرهنگ قوی بین المللی تا حدودی فرهنگ ملی را متسحیل کرده، با این همه، مغایرت ها و تضاد های فراوانی بین فرهنگ ها مشاهده می شود که در شئون اجتماعی جاری و ساری است. (داداشی، ۱۳۷۶، ۱۱) با توجه به تعاریف فوق بطور کلی می توان فرهنگ را میراث اجتماعی انسان دانست که او را از سایر حیوانات متمایز می سازد. این وجوه تمایز را که منحصر به انسان است می توان مبتنی بر چهار ویژگی بشری زیر دانست:

۱- تفکر و قدرت یادگیری

۲- تکلم

۳- تکنولوژی

۴- اجتماعی بودن (زندگی گروهی)

بعضی از صفات فوق را می‌توان در حد بسیار ضعیفی در حیوانات نیز مشاهده نمود که آنها را در حقیقت اعمال و حرکات غریزی باید تلقی نمود و نه ویژگیهای فرهنگی مثل غریزه مادری، لانه سازی و ... فرهنگ انسانی بر عکس در بسیاری از موارد بر غرایز بشری لگام می‌زند و بهمین دلیل چنانچه فرهنگ انسانی را از انسان بگیرند تمایزی بین انسان و حیوان بجای نمی‌ماند.

۲-۱-۲ فناوری اطلاعات

در پنجاه سال گذشته بروز تحولات گسترده در زمینه کامپیوتر و ارتباطات، تغییرات عمده ای را در عرصه های متفاوت حیات بشری به دنبال داشته است. انسان همواره از فناوری استفاده نموده و کارنامه حیات بشری مملو از ابداع فناوریهای اطلاعات و ارتباطات که از آنان به عنوان فناوریهای جدید و یا عالی، یاد می‌شود و بیشترین تاثیر را در حیات بشری داشته اند.

دنیای ارتباطات و تولید اطلاعات به سرعت در حال تغییر بوده و ما امروزه شاهد همگرایی آنان بیش از گذشته با یکدیگر بوده، بگونه‌ای که داده‌ها و اطلاعات بسرعت و در زمانی غیرقابل تصور به اقصی نقاط جهان منتقل و در دسترس استفاده کنندگان قرار می‌گیرد.

ICT یا فناوری اطلاعات و ارتباطات بدون شک تحولات گسترده ای را در تمامی عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی بشریت به دنبال داشته و تأثیر آن بر جوامع بشری بگونه‌ای می‌باشد که جهان امروز به سرعت در حال تبدیل شدن به یک جامعه اطلاعاتی است. جامعه ای که در آن دانایی و میزان دسترسی و استفاده مفید از دانش، دارای نقشی محوری و تعیین کننده است. گستره کاربرد و تأثیرات آن در ابعاد مختلف زندگی امروزی و آینده جوامع بشری به یکی از مهمترین مباحث روز جهان مبدل شده و توجه بسیاری از کشورهای جهان را به خود معطوف کرده است. اما در تعریف فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌توان گفت، فناوری عبارت است از گردآوری، سازماندهی، ذخیره و نشر اطلاعات اعم از صوت، تصویر، متن یا عدد که با استفاده از ابزار رایانه‌ای و مخابرات صورت پذیرد. صرفنظر از تعاریف متنوع و دامنه وسیع کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در بخشهای مختلف زندگی بشری، دسترسی سریع به اطلاعات و انجام امور بدون در نظر گرفتن فواصل جغرافیایی و فارغ از محدودیتهای زمانی محوری ترین دستاورد این فناوری است. می‌توان از ارتباطات مطمئن و در دسترس بصورت کارآمد، به عنوان بخشی از ابزار

مطرح سازی مشکلات جهانی بهره گرفت. ممکن است فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی به تنهایی گرسنه‌ها را سیر و ریشه کن نکنند، یا مرگ و میر کودکان را نکاهد، اما عواملی بیش از پیش و با اهمیت هستند که رشد اقتصادی و برابری اجتماعی را به حرکت درمی آورند. الکترونیک یکی از پایه های عصر اطلاعات امروزی به شمار می رود. پایه دیگر آن ارتباطات جهانی است. رایانه و ماهواره تسهیل کننده این دو پایه عصر اطلاعات اند که در روند رو به گسترش خود انقلابی را بر پایه اطلاعات و تبادل پردازش آن شکل داده اند. در این راستا رایانه برای دستگاه عصبی جدید جهانی مغزی فراهم آورده است. از اوایل سالهای ۱۹۷۰ میلادی کوچک شدن ابعاد رایانه آن را به کالایی بدل کرد که همه می توانستند به آن دسترسی داشته باشند. با این روند رو به گسترش استفاده از رایانه این وسیله الکتریکی در زمینه مبادله و پردازش اطلاعات و انباشت آن جایگاه رفیعی یافت و در پیوند با ماهواره و دیگر ابزارهای ارتباطی مفهومی از "انقلاب اطلاعات" را شکل داد که بر بسترهایی از فناوری اطلاعات و ارتباطات جریان می یافت. این انقلاب تحولات بسیاری را در جوامع مختلف سبب شد و در زمینه توسعه نقشی اساسی ایفا می نمود. (پاپلی یزدی، سقایی، ۱۳۸۵، ۲۳۱) با وجودی که نزدیک به دو دهه از استفاده مفید فناوری اطلاعات و ارتباطات و کاربردهای آن می گذرد، اغلب مردم در مواجهه با این پدیده دچار مشکل مفهومی بوده و تصویر روشنی از آن ندارند. این درحالیست که بعضا بارها و بارها در زندگی روزمره خود از آن استفاده کرده اند. شناخت و عادت به این فناوری ها مستلزم کسب اطلاعات، تمرین و گذشت زمان بیشتری است. بدون شک فناوری اطلاعات و ارتباطات و کاربردهای آن بسیاری از آرزوهای دیرینه بشر را محقق می سازد. استفاده مناسب از این فناوری بدون شناخت قابلیت ها و ابزارهای آن ممکن نیست. کاربرد فناوری اطلاعات هرروز افزایش می یابد و گویی قرار است کلیه امور زندگی بشر نوعا با آن گره بخورد، لذا شناخت حداقل کاربردهایی که در حوزه زندگی هر فرد با توجه به تجربه و تخصصی که دارد امری لازم می باشد. (جلالی، ۱۳۸۸، ۴۳)

۲-۱-۳ فرهنگ و فناوری های نوین ارتباطی

مخابرات را باید وسیله ارتباطات و فرهنگ نامید. با مخابرات پیام های فرهنگی در قالب صدا، تصویر و نوشته منتقل می شود و زمان و مکان مفهوم جدیدی پیدا می کند. به گونه ای که انتقال

فرهنگ از یک نسل به نسل دیگر در درون طبقات، کاست ها یا در نهایت شهرها به کشورها و جهان تسری می یابد. پیدایش فرهنگ جهانی در بسیاری از زمینه های اجتماعی متأثر از عملکرد وسایل ارتباطی - مخابراتی است و مخابرات که پخش برنامه های صوتی و تصویری را جهانی کرده است به مثابه موتور رشد، تعالی و ترویج فرهنگ بشریت محسوب می شود. (داداشی، ۱۳۷۶، ۱۲) این در حالیست که امروزه فن آوری اطلاعات به مدد فن آوری ارتباطات فراگیر شده و جهان را دگرگون ساخته است. مهمترین تغییراتی که این فن آوری در جهان به وجود آورده، به وسیله "مارشال مک لوهان" در عبارت دهکده جهانی خلاصه شده است که در آن مردم نقاط مختلف در کشورهای سراسر کره زمین به مانند ساکنان یک دهکده امکان برقراری ارتباط با یکدیگر و اطلاع از اخبار و رویدادهای جهانی را دارند. امروزه نقش تکنولوژی های نو در زندگی اجتماعی و در عرصه های مختلف زندگی بشر انکار ناپذیر بوده و در برنامه ریزی های توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جایگاه ویژه ای به فن آوری اطلاعات و ارتباطات داده می شود. عنصر مهم دیگری که در این زمینه باید مورد توجه قرار گیرد، "فرهنگ" و ارتباط آن با فن آوری های نوین ارتباطی است. برای درک اهمیت فرهنگ در زمینه تکنولوژی های نو تلاش های زیادی انجام شده است که اغلب منتهی به این سوالات اساسی می شود که آیا تکنولوژی نقشی در فرهنگ جوامع دارد یا خیر؟ چه رابطه ای مابین این دو می توان در نظر گرفت؟ فن آوری های جدید می توانند بر فرهنگ آن جامعه تاثیر گذارند و حتی باعث تغییرات فرهنگی شوند اما اغلب چون فرهنگ جوامع ثابت بوده و به تدریج تغییر می کند پس می توان گفت که معمولاً تکنولوژی جدید با فرهنگ جامعه سازگار شده و حتی به عنوان پشتیبان الگوهای رفتاری آن جامعه استفاده می شوند. از سوی دیگر می توان به تاثیر تکنولوژی بر فرهنگ نیز اشاره کرد که حالت افراطی آن در نوشته های فیلسوف آلمانی "مارتین هایدگر" دیده می شود که به اثرات مخرب تکنولوژی تاکید می کند. در بین نظریه پردازان ارتباطی هم می توان به "نیل پستمن" اشاره کرد که با جعل واژه "تکنوپولی" به حالت انحصاری تکنولوژی در دنیای مدرن اشاره می کند. یکی از مشکلات اساسی موجود در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، مشکل فرهنگی و روانی برخوردار با فن آوری های نوین است که معمولاً بخشی از مردم در مقابل تغییرات واکنش عموماً منفی ای نشان می دهند که این مسئله باعث تاخیر در استفاده مناسب از آنها می شود. شاید این مشکل تنها به کشورهای توسعه